

ДНІПРОВСЬКЕ ЗЛЕДЕНІННЯ ЯК ПРИЧИНА УТВОРЕННЯ ВІКАРНИХ ВИДІВ У РІЗНИХ ГРУПАХ ТВАРИН

Ільков Д. О., Кліменко М. С., Олійник А. Ю., Шимкович О. Д.
Кафедра зоології Житомирського державного університету імені
Івана Франка м. Житомир, Україна

Останнім часом активно проводяться дослідження видових комплексів різних тварин, які виявляють загальну тенденцію їх генетичної диференціації на західні й східні форми з утворенням зони парapatрії в області льодовикового язика, що проходив за течією Дніпра. Якщо це є загальною закономірністю, то можна очікувати аналогічних випадків для інших близьких видів або вікарних форм із неясним таксономічним статусом. Відповідно метою нашого дослідження було виявлення загальних тенденцій в утворенні вікарних видів у легеневи́х молюсків та інших груп тварин внаслідок впливу Дніпровського зледеніння. Матеріал - вибірки ставковика великого *Lymnaea stagnalis* s. lato, що бралися у період 2005/10 рр. з 20 областей України. Методи дослідження - морфометричний та алозимний аналіз, ПС-моделювання.

Отримана картина генетичної диференціації видів легеневи́х молюсків *Planorbis corneus* (Гарбар Д., 2006) та *L. stagnalis* на західні й східні алови́ди, об'єднані гібридними переходами, певним чином збігається із кліматичними зонами України й чітко корелює з окремими біокліматичними факторами. Очевидно, що за тенденцією, загальною для різних, хоча й близьких в екологічному відношенні видів, приховуються певні закономірності формування їхніх ареалів і видоутворення. Оскільки розташування гібридної зони в цих тварин у географічному плані в цілому відповідає руслу Дніпра, то, виникає припущення, що причиною виявленого феномену варто вважати один з найтриваліших періодів льодовикового періоду в плейстоцені - Дніпровське зледеніння, при якому льодовий язик просунувся далеко на південь України. Цей період тривав більше сотні тисяч років. За цей час ізольовані групи популяцій, кожна у своєму рефугіумі, нагромадили достатню кількість генних замін. При наступній реколонізації ареалу й вторинному контакті між ними виникли певні генетичні негаразди, що призвело до утворення перехідної зони, яка чітко маркується альтернативними алелями і яку називають зоною генних інтрогресій.

Проведений аналіз географічних особливостей генетичної мінливості й диференціації політипових видів або близьких груп видів у межах їхніх ареалів на території України різних угруповань тварин, зокрема, звичайних полівок *Microtus arvalis* - *M. levis* (Загороднюк, Тесленко, 1985), крапчастих ховрахів *Spermophilus suslicus* - *odessanus* (Загороднюк, Федорченко, 1995; Фрисман и др., 1999), хромосомних рас бурозубки великої *Sorex araneus* (Mishta et al., 2000), ящірки прудкої

Lacerta agilis (Таращук, 1959; Зіненко, 2006), криптичних форм часничниці звичайної *Pelobates fuscus* (Боркин и др., 2001), жаби ставкової *Pelophylax esculentus* (Межжерин и др., 2010) дозволив відмітити певні тенденції та сформулювати деякі закономірності. Зокрема, встановлено, що більшість широкоареальних видів є генетично неоднорідними, у межах ареалу вони представлені критичними формами, що зовні майже не відрізняються, але чітко маркуються генетично.

Виявлена картина просторової генетичної неоднорідності низки видів у межах України може трактуватися як наслідок їхнього розселення з льодовикових рефугіумів. Через те, що рефугіуми залишалися ізольованими протягом сотні тисяч років, немає нічого дивного в тому, що форми, які зустрілися, були або репродуктивно ізольованими, або генетично настільки відмінними, що утворювали гібридні зони.

Таким чином, розташування відомих гібридних і перехідних зон, що знаходяться в рівнинній частині України, з одного боку, характерне для означених вище груп тварин, а з іншого, універсальне - воно загалом збігається з руслом Дніпра. Оскільки очевидно, що Дніпро не міг бути серйозною фізичною перешкодою для більшості видів, то така картина відбиває історичні процеси, які відбувалися на території України. Перш за все, це могло бути Дніпровське зледеніння, льодовий язик якого проходив далеко на південь по руслу Дніпра.

ОРНІТОНАСЕЛЕННЯ ЛІСОВОГО МАСИВУ ОКОЛИЦЬ с. КРОПИВНЯ ТА СМТ. НОВА БОРОВА ВОЛОДАРЬСЬКО- ВОЛИНСЬКОГО РАЙОНУ

Калінко Ю. Ю., Власенко Р. П.

Кафедра зоології Житомирського державного університету імені
Івана Франка м. Житомир, Україна

Серед багатьох тварин, що населяють ліси, великої уваги заслуговують численні птахи. Їх дуже багато і вони надзвичайно різноманітні за своїм зовнішнім виглядом, способом життя, особливостями поведінки, значенням. Деякі з птахів живуть у лісах протягом цілого року, інші прилітають туди тільки на сезон розмноження. Від цього, а також від кількості, характеру поширення у різних лісових біоценозах залежить їх значення, а отже, і ставлення до них людини.

Дана робота присвячена вивченню орнітонаселення лісового масиву околиць с. Кропивня та смт Нова Борова Володарсько-Волинського району.